

Asociația Moreno Museum
prezintă
MoMu Teatro
în
O PĂLĂRIE PENTRU MORENO

Cu:

Angela Ala,
Laura Caspani,
Franco Giura,
Donatella Lessio,
Andrea Mastropasqua,
Simone Mondino,
Matteo Pisu,
Licio Rutigliano,
Miladia Scarlat.

Scenografie:

Angela Ala,
Laura Caspani,
Matteo Pisu

Muzică:

Franco Giura,
Andrea Mastropasqua,
Licio Rutigliano

Costume:

Cristina Zago

Consultați:

Marco Greco,
Maria Cristina Sidoni

Regie și dramaturgie:

Donatella Lessio

PREZENTARE

Această comedie arată diverse episoade ale aventurilor europene ale lui J. L. Moreno, născut la București în 1889, care a trăit la Viena și la Bad Vöslau, plecat de acolo pentru Statele Unite în 1925.

Scopul acestei producții este acela de a **arăta originea unor aspecte ale psihodramei, o metodă care inițial se manifestă pornind de la unele anecdote ale vieții personale a lui Moreno, mai mult decât în teorii.**

În prima parte a vieții sale, Moreno a trăit numeroase experiențe, atât în mediul privat, cât și profesional. Aceste experiențe l-au făcut, intuitiv, să înțeleagă conexiunea dintre vindecare, teatru, divinitate, creativitate și relații. Cu acest spectacol am dori să dăm viață unora dintre aceste experiențe, concentrându-ne pe relațiile lui Moreno, care i-au permis să își dezvolte personalitatea și ideile. Am dori să vedem cum rolurile sale complementare i-au permis să creeze germenele procesului psihodramatic aici în Europa.

Acest spectacol este o creație artistică, nu un documentar. Ideea este de a-l celebra pe J.L. Moreno la împlinirea a cincizeci de ani de la moartea sa. Regizoarea este Donatella Lessio, psihodramatistă din Torino (Italia), care i-a propus ideea lui Marco Greco, președintele Asociației Moreno Museum, din care face și ea parte. Proiectul său a fost o lucrare co-creativă care implică un grup de actori amatori care au decis împreună textul și reprezentarea teatrală. Competența ei a reușit să unească întregul proces teatral și grupul de actori, aflați la prima lor experiență împreună.

Grupul MoMu Teatro este format din actori neprofesioniști, mulți dintre aceștia fiind sau au fost studenți ai Institutului Italian „Studio di Psicodramma” (membru FEPTO).

Titlul se referă la faptul că, în tinerețe, Moreno purta un palton lung și nu purta niciodată pălărie, lucru destul de neobișnuit pentru acea epocă, demonstrând că era o persoană originală. Actorii intră în pielea lui Moreno și, pe rând, interpretează rolul acestuia purtând pălăria „sa”.

Sursele de referință au fost autobiografia lui J.L. Moreno și alte scrieri ale sale (*Cuvintele Tatălui, Teatrul Spontaneității, Manual de Psihodramă – Teatrul ca terapie*), precum și biografia lui J.L. Moreno scrisă de prof. René Marineau, „J. L. Moreno et la troisième révolution psychiatrique”, Editura: Métailié, 1989.

În spectacol veți putea recunoaște fragmente extrase (literal sau adaptate) din sursele menționate. În următoarea sinteză puteți găsi și cele trei **texte poetice recitate în limba originală**, pentru a sublinia atmosfera internațională care a marcat tinerețea lui J.L. Moreno și viața în Viena acelei perioade.

Din 2022, acest spectacol reprezintă o **provocare psihodramatică**: aceea de a fi în mod constant originali cu fiecare nouă compoziție a grupului de actori neprofesioniști.

Față de versiunile anterioare, cea actuală este deosebit de elaborată, având costume create special și muzică live. Spectacolul este inspirat de **celebrul epitaf pe care Moreno a cerut să fie scris pe mormântul său**: „**Aici odihnește cel care a adus bucurie și râsete în psihiatrie**” și își propune să sublinieze aspectul ludic al filozofiei lui Moreno, sugerat tânărului Jacob de către mama sa, Paulina, care repeta adesea: „**Ce poți să faci? Întoarce-te și râzi!**”.

Din acest motiv, grupul a imaginat aventurile lui Moreno puse în scenă de **o trupă de „guitti”** (actori ambulanz), adică acei actori rătăcitori tipici tradiției teatrale europene și, în special, celei italiene, moștenitori ai tradiției *Commedia dell'Arte* și, mergând mai departe în timp, ai măștilor teatrului comic latin. Viețile lor erau precare, mai ales dacă nu reușeau să își asigure prezența în cele mai renumite piețe publice sau să performeze la curte. Actrițele erau adesea (sau erau considerate) femei cu moravuri ușoare, motiv pentru care, în diferite țări și epoci, se prefera ca rolurile feminine să fie interpretate de tineri bărbați,

machiați și instruiți corespunzător. Această practică era regula în teatrul elisabetan și este valabilă și în prezent în teatrul tradițional japonez.

Prin urmare, am decis să ne onorăm tradiția teatrală, oferindu-vă întâlnirea cu acești „guitti” și cu un personaj special: unul dintre actori poartă, în fapt, un costum jumătate masculin, jumătate feminin. Este un bărbat care joacă rolul unei femei sau o femeie care joacă rolul unui bărbat? Prin acest costum dorim, de asemenea, să facem referire la jocul de rol din teatrul de psihodramă, în care oricine poate interpreta orice rol: bărbat sau femeie, adult, bătrân sau copil.

Astfel, actorii noștri ambulanți vă vor prezenta într-un mod dinamic povestea lui Moreno în Europa, iar fiecare dintre ei va fi chemat să îl interpreteze pe *Wunderdoktor*, purtând o pălărie care îl reprezintă.

Sub coordonarea Donatellei Lessio, grupul MoMu Teatro este încurajat să exploreze intuiții și aspirații comune în cadrul formulei care se definește de la o ediție la alta: membrii grupului își schimbă rolurile între ei, iar textul rămâne neschimbat în forma sa originală, dezvoltată printr-un efort comun. **Acest lucru evită riscul conservatorismului cultural** datorită implicării grupului, care stabilește de fiecare dată adaptările pentru fiecare actor în parte și cheia stilistică a spectacolului.

Scena 1 – Un povestitor prezintă publicului scenele spectacolului, descriindu-le conținutul. Fiecare scenă este reprezentată de o „pânză” (un simbol vizual).

POVESTITOR

Bun venit, spectatori.

Cântărețul vă salută.

Voi povesti despre ardorile nebunești

A unui doctor ciudat,

Care își trata pacienții

Cu o metodă specială.

Era psihiatru

Și un artist inovator.

A inventat psihodrama,

Care este un joc foarte serios,

Datorită căruia fantomele

Se dezvăluie în teatru.

Poate părea complicat...

Nu vă voi plictisi.

Vom vedea și va fi clar.

Vă rog să ascultați

Povestea

Acest om excepțional

Și despre cum a descoperit

Valoarea întâlnirilor,

a ascultării, a unei priviri;

Puterea unei îmbrățișări

Ce se poate naște într-un grup

De oameni care ne susțin;

Și despre cum ne ajutăm reciproc,
Dacă trăim alături de cei
care ne dau o mână de ajutor;
Și despre cât de mult poate face dragostea
Despre o tânără devotată
Unui bărbat pasionat
Care, așteptând o Voce,
Caută un sens acțiunilor sale.

Fie ca cântecul meu să te însoțească
Într-o călătorie extraordinară
Prin camere și coridoare
Această impunătoare schit:
Fii atentă, fii conștientă,
Fii aici, fii prezentă.

Voi cânta despre o coafură,
Despre momentul în care o mamă
A așezat-o pe capul fiului ei,
Ca și cum ar fi o coroană;
Voi cânta despre un steag
Fluturând pe o corabie;
Voi cânta despre brațe întinse,

Despre fete într-un bordel -
Poți spune asta? Nu e frumos,
Dar e real, așa a fost -
Și despre vizite neașteptate;
Voi cânta despre un joc, un copil
Și despre povești dintr-o creangă;
Despre un gând care întemnițează
Fără răgaz sau pace,
Despre o actriță și o soție,
Despre deținuți suferinzi
Care apoi ți s-a pânză
De culoarea unui rubin:
Și, veți vedea, această poveste
Va atinge inima.

Multe sunt personajele
Pe care doctorul nostru le-a întâlnit:
A primit și a păstrat
De la fiecare câte un mare dar.
Numele lui era Moreno.

Călătoria noastră începe aici...
Sunteți gata? Bine... hai să mergem.

Scena 2 – Paulina, mama lui Moreno, se prezintă publicului: este o fată evreică, româncă, educată într-un colegiu catolic din București, unde asimilează cultura franceză. Se căsătorește la 15 ani cu Moreno Nissim Levi, un turc mult mai în vârstă decât ea. Rămâne des singură pentru că soțul este comis-voiajor. Au cinci copii, cel mai mare fiind Jacob – pe care ea îl strigă adesea Jacques. Familia s-a mutat deja la Viena.

Scena 3 – Paulina este plină de iubire față de primul ei născut. Îi recită lui Jacques poezii românești pentru ca acesta să fie conștient de rădăcinile sale. (*Textul poeziei „Ce te legeni, codrule” de Mihai Eminescu este deja inclus în original în cererea dumneavoastră*).

-Ce te legeni, codrule,
Fără ploaie, fără vânt,
Cu crengile la pământ?

-De ce nu m-aș legăna,
Dacă trece vremea mea!
Ziua scade, noaptea crește
Și frunzișul mi-l rărește.

Bate vântul frunza-n dungă -
Cântăreții mi-i alungă;
Bate vântul dintr-o parte -
Iarna-i ici, vara-i departe.
Și de ce să nu mă plec,
Dacă păsările trec!
Peste vârf de rămurele
Trec în stoluri rândurele,
Ducând gândurile mele

Și norocul meu cu ele.
Și se duc pe rând, pe rând,
Zarea lumii-ntunecând,
Și se duc ca clipele,
Scuturând aripele,
Și mă lasă pustiit,
Vestejit și amorțit
Și cu doru-mi singurel,
De mă-ngân numai cu el!

Paulina povestește, de asemenea, câteva episoade din copilăria lui Jacob: nașterea sa într-o noapte de furtună întunecată și o profeție neașteptată când Jacob s-a îmbolnăvit:

„La niște nisip și împrăstie-l în curte. Când este amiază și soarele arde, pune copilul deasupra: soarele îl va vindeca de boala sa. Va veni ziua în care va fi un om mare. Oameni din toată lumea vor veni să-l vadă. Va fi înțelept și blând.”

Paulina preconizează un viitor măreț pentru fiul ei, spunându-i că este destinat să fie un om înțelept și un ghid pentru popoare. Îl învestește cu acest rol, punându-i pe cap o pălărie. Această scenă sugerează cum relația cu mama a influențat profund caracterul și gândirea lui Moreno. Tânărul crește și datorită spiritului vioi al mamei sale, căreia îi va fi mereu recunoscător. Iată fraza pe care Paulina o repeta adesea în fața dificultăților vieții: *„Was kann man machen? Umdrehen und lachen”*

„Ce se poate face? Te întorci și râzi”.

Și o poezie de Victor Hugo, scrisă în 1816, pe care Jacob ar fi putut ipotetic să o adreseze mamei sale:

*Mamei mele,
E sărbătoarea ta – îmi spune inima.
O cred mereu când vorbește despre tine.
Și atunci, care este dorința ei,
Mamă, pentru tine?
Comori? Onoruri? Regate?
Nu, pe credința mea!
Ci o fericire egală cu a mea,
Atunci când te privesc.*

Scena 4 – Moreno, tânăr student vienez, se plimbă în parcul Augarten și observă niște copii care se joacă. Începe să le spună o poveste, atrăgându-i lângă el.

„Mă plimbam prin Augarten, un parc de lângă palatul arhiducelui, când văd un grup de copii hoinărind. Mă opresc și încep să le spun o poveste. Spre marea mea surpriză, alți copii își abandonează jocurile pentru a

mă asculta, la fel și doicile cu cărucioarele, părinții, mamele și polițiștii călare. Stau la poalele unui copac, ca și cum aș fi ieșit dintr-un basm, iar copiii sunt atrași spre mine ca de un flaut fermecat. Mi se pare că sunt smulși fizic din mediile lor mohorâte și scufunțați într-un basm.

Nu este atât vorba despre ceea ce le spun, ci despre actul în sine, atmosfera de mister, paradoxul, transformarea în realitate a ceea ce este ireal.”

Acest fapt trezește curiozitatea mamei lui Hans, un copil timid și retras. Femeia descrie scena și, din cuvintele ei, se înțelege că este o persoană foarte atașată de convențiile sociale.

Moreno îi implică pe copii în relatarea poveștii „Prințul Broască”: îi încurajează să inventeze personaje noi, intrigi noi și chiar finaluri noi, lăsându-l pe Hans să prefere versiunea tradițională. La final, îi invită pe copii să își imagineze noi meserii pentru părinții lor și apoi îi îndeamnă să își aleagă noi părinți dintre adulții aflați în parc. Mama lui Hans se indignează, acuzându-l pe Moreno că aduce dezordine în mintea fiului ei și a copiilor.

Datorită acestei experiențe, Moreno intuiește că jocul creativ poate ajuta la schimbarea tiparelor de gândire și a comportamentelor stereotipate prin experimentarea activă a unor roluri noi.

Scena 5 – Moreno întâlnește o prostituată în timpul zilei și o salută cu curtoazie înainte ca un jandarm să o invite brusc să plece. Mai târziu, fetele dintr-un bordel din cartierul Spittelberg se întrebă despre sosirea iminentă a unui medic și a unui jurnalist, însoțiți de un student (Moreno) pe care prima fată îl recunoaște. Fetele nu știu la ce să se aștepte de la el și îi vorbesc despre problemele lor. Moreno le invită să vorbească între ele, să își încredințeze reciproc nevoile, asumându-le împreună: în acest fel, fetele înțeleg că se pot ajuta una pe cealaltă, formând ele însele un grup coeziv.

Moreno descrie condiția disperată a prostituatelor, respinse de societate și fără perspective de salvare. Treptat, vrea să le ajute să se susțină reciproc, să fie fiecare un terapeut pentru celelalte. În acel moment, el va putea pleca.

„Aici trăiesc oameni segregati de societate, nu din cauza religiei sau a rasei, ci din cauza ocupației lor.

Inacceptabili pentru burghezie, pentru marxiști, chiar și pentru criminali. Un criminal, după ce își ispășește pedeapsa în închisoare, este din nou liber. Aceste femei sunt pierdute pentru totdeauna: niciun drept civil, nicio lege care să le protejeze interesele.”

Scena 6 – Este anul 1916: în timpul Primului Război Mondial, Moreno este angajat ca ofițer sanitar în tabăra de refugiați din Mitterndorf, în apropiere de Viena. Tabăra este populată de tirolezi, italieni vorbitori de limbă germană, care au fost de fapt întemnițați și nu sunt liberi să plece. Foametea și bolile fac ravagii. Polițiștii însărcinați cu supravegherea, corupți și nemiloși, violau femeile și foloseau violența în special împotriva celor mai slabi. Tabăra este supraaglomerată, oamenii sunt înghesuți în barăci fără niciun criteriu: între grupurile de refugiați izbucnesc constant tulburări.

Moreno intuiește că ar fi necesară o reorganizare a barăcilor, aducând oamenii împreună pe baza afinităților lor reciproce. Această experiență îi va sugera principiile sociometriei, conform cărora oamenii se poziționează unii față de alții, apropiindu-se sau îndepărtându-se, urmând niște „curenți” („tele”), care exprimă atracție sau respingere.

Datorită muncii lui Moreno, în tabără este mai multă ordine, iar conflictele dintre refugiați se diminuează.

Scena 7 – Este anul 1918. Moreno lucrează ca medic la Bad Vöslau. Spune că este neliniștit. Marianne este o tânără catolică din localitate. El o vede pe stradă și rămâne impresionat. Trece timpul. Ea merge la Moreno pentru o consultație din cauza unei afecțiuni respiratorii. Oamenii îl stimează: deși este un tip neconvențional, el este „Wunder Doktor” (doctorul minune) al satului și ajută oamenii fără a cere bani. Cei doi se îndrăgostesc. Ea își părăsește locul de muncă de institutoare și logodnicul pentru a trăi cu Moreno. Este partenera lui, secretara lui, amanta lui, muza lui. Se dedică lui în totalitate.

(Citatul din Bertolt Brecht este păstrat ca referință poetică):

*Ah, în acea noapte de iubire obosită,
așipit, am văzut un copac
plin de lăstari verzi în razele soarelui.
Și în vis, iată, m-am gândit
la copacul verde în soare:
sub acel copac aș vrea
și eu să fiu îngropat.
Lângă tine m-am trezit
în cearșafurile albe și curate:
ah, în aceste pânze, m-am gândit,*

*aș vrea să fiu înmormântat.
Și luna s-a ridicat lent,
a apărut liniștită printre perdele,
zăcând tăcut m-am întrebat:
oare când va fi îngroparea mea?
Între picioarele tale m-am odihnit,
în căldura pântecului tău:
în aceste membre,
înăuntru aș vrea să fiu îngropat, am gândit.*

Relația cu Marianne îi va permite lui Moreno să trăiască experiențe spirituale de mare însemnătate. Împreună, așteaptă să audă Vocea lui Dumnezeu care, într-o noapte, li se adresează cu cuvinte clare:

EU SUNT DUMNEZEU,
TATĂL,
CREATORUL UNIVERSULUI.
ACESTEA SUNT CUVINTELE MELE,
CUVINTELE TATĂLUI.

CUM POATE UN LUCRU
SĂ CREEZE UN ALT LUCRU
DACĂ CELĂLALT LUCRU

NU CREEAZĂ LUCRUL?
CUM POATE UN PRIM LUCRU SĂ CREEZE UN
AL DOILEA LUCRU
DACĂ AL DOILEA LUCRU
NU CREEAZĂ PRIMUL LUCRU?...

CUM POATE UN TATĂ SĂ GENEREZE UN FIU
DACĂ FIUL
NU GENEREAZĂ TATĂL?...

EU NU SUNT CHEMAT PE NUME. EU SUNT.

PRIMUL A CREAT ULTIMUL
ȘI SFÂRȘITUL A CREAT ÎNCEPUTUL.
EU AM CREAT LUMEA
ȘI DECI TREBUIE SĂ MĂ FI CREAT PE MINE
ÎNSUMI.

EU SUNT
DOAR PENTRU A CREA,
DOAR PENTRU A TE CREA PE TINE.

EU SUNT TATĂL
ȘI NIMENI NU ESTE TATĂL MEU.
EU SUNT CREATORUL
ȘI NIMENI NU ESTE CREATORUL MEU.
EU SUNT DUMNEZEU
ȘI NIMENI NU ESTE PROFETUL MEU.

EU SUNT FĂRĂ NUME.
SUNT DOAR PENTRU A FI.
EU ERAM FĂRĂ NUME, PÂNĂ CÂND TU NU
MI-AI VORBIT.

EU NU SUNT DUMNEZEUL TĂU, EU SUNT
DUMNEZEU.

EU MĂ PROCLAM TATĂ, CREATOR AL
UNIVERSULUI, FĂCUT VIZIBIL TUTUROR ÎN
TIMP CE SE PROCLAMĂ TUTUROR.

EU NU SUNT DUMNEZEUL ACESTEI NAȚIUNI.
NICI DUMNEZEUL ACELEI NAȚIUNI. EU SUNT
DUMNEZEU.

NIMENI NU POATE SĂ MĂ AFIRME ÎN NUMELE
MEU,
NICI UN FIU,
NICI UN APOSTOL,
NICI UN MARTOR.

EU NU SUNT DUMNEZEUL ACESTEI CLASE
SAU AL ACELEI CLASE,
EU SUNT DUMNEZEU.

NIMENI NU POATE VORBI ÎN NUMELE MEU. DUMNEZEU SE PROCLAMĂ PE SINE ÎNSUȘI.

Scena 8 – Un pacient ciudat dă buzna în viața lui Moreno: îi exprimă dezgustul de a trăi, fantomele care nu-l lasă în pace, întrebările sale despre esența vieții, coșmarurile sale. În final, îi face o cerere: îl roagă să-l ajute să se sinucidă în schimbul unei moșteniri considerabile. Moreno și Marianne vor să-l ajute: ei simt că omul s-ar putea elibera de dorința de moarte punând-o în scenă. Nu există public: sunt doar pacientul, Moreno ca terapeut și Marianne ca eu-auxiliar. Marianne va interpreta personajele, iar Moreno va fi regizorul: pacientul este autorul scenariului, dar și spectatorul propriilor ipoteze de sinucidere.

Scena 9 – Moreno explică de ce a ales calea teatrului și introduce scena dedicată teatrului spontaneității și intuițiilor legate de povestea Barbarei. El spune că și-a apropiat ideile de teatru și a căutat o formă nouă care să pună în centru Eul actorului și creativitatea sa spontană.

„De ce am ales calea teatrului în loc să fondez o sectă religioasă, să intru într-o mănăstire sau să creez o teologie? Deși un lucru nu îl exclude pe celălalt.

Dacă privesc situația din care au izvorât ideile mele... Sufeream de o manie, care atunci ar fi fost definită drept o ostentație, dar de pe urma căreia astăzi încep să culeg roadele... așa putea spune că a venit prin harul lui Dumnezeu.”

Această idee fixă a devenit pentru mine o sursă constantă de productivitate: eram sigur de existența unei specii de natură primordială, care este nemuritoare și renaște nouă la fiecare generație, un univers primar care conține toate ființele și în care toate evenimentele sunt sacre. Iubeam acest tărâm fermecat și nu aveam de gând să-l părăsesc, niciodată.

Georg îi vorbește iubitei sale, Barbara. Se adresează ei ca unei femei dulci și sensibile (rolurile pe care ea le joacă de obicei ca actriță). Dar Barbara are și o altă latură: un monstru rebel, autoritar, care nu suportă sentimentalismul protector al lui Georg. Cuplul are o viață cotidiană zbuciumată. Georg i se confesează lui Moreno, care are o inspirație: să îi ofere Barbarei roluri de femei malefice, criminale, asasine. El intuiește că, datorită puterii terapeutice a teatrului, Barbara își va putea descărca mânia reprimată pe scenă, devenind astfel capabilă să își trăiască viața privată mai liniștit.

Scena 10 – Pălăria lui Moreno trece prin mâinile actorilor din diversele scene. Moreno este gata să își ia rămas bun de la public, dar înainte trece în revistă „darurile” primite de la situațiile și personajele întâlnite în timpul spectacolului. Aceste daruri constituie tezaurul de idei și intuiții pe care le va duce în Statele Unite în 1925. Se va întoarce în Austria în călătoriile sale. Se va întoarce la Viena și la sfârșitul experienței sale pământești. Îl putem vizita în cimitir pentru un ultim salut.